

Мехович С. А.

*доктор економічних наук, професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

Сікетіна Н. Г.

*асистент кафедри економічного аналізу і обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний університет»*

Mehovich Sergey

*Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Professor of the Department of Economic Analysis and Accounting
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»*

Siketina Natalya

*Assistant of Economic Analysis and Accounting Department
National Technical University «Kharkiv Polytechnic University»*

ФОРМУВАННЯ АДАПТАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ЗОВНІШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У роботі пропонується науковий підхід до формування адаптаційних зв'язків діяльності промислових підприємств до мінливих зовнішніх умов на основі врахування стратегічного напрямку діяльності виробничо-інноваційного кластера. Ефективне функціонування вітчизняних промислових підприємств та довгостроковий розвиток визначаються адаптацією на зміни зовнішнього середовища, а саме швидкістю та вмінням налагоджувати адаптаційні зв'язки в процесі діяльності. Обґрунтовано науково-методичний підхід до вибору напрямку адаптивного розвитку промислового підприємства, в основу якого покладено формування адаптаційних зв'язків, який базується на врахуванні стратегічного напрямку діяльності виробничо-інноваційного кластера. Визначено формулювання поняття адаптаційних зв'язків з позиції системного підходу. Реалізація розробленого науково-методичного підходу до формування системи адаптаційних зв'язків промислових підприємств дасть змогу підприємствам, використовуючи власні можливості, виявити, ослабити й попередити загрози зовнішнього середовища.

Ключові слова: адаптація, підприємство, зв'язки, зовнішнє середовище, мінливість, чинники, діяльність, ефективність, кластер.

Вступ та постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства і питання адаптації до постійних змін навколишнього середовища зумовлює актуальну потребу в концептуальному осмисленні феномену адаптації та науковому обґрунтуванні поняття «адаптація» промислового підприємства в умовах мінливого конкурентного середовища. Слід відзначити, що нині в Україні існують досить сильні ризики щодо погіршення фінансово-економічного становища промислових підприємств, зокрема зниження їхньої економічної стійкості. На рівні держави відсутня суттєва підтримка промислових підприємств, панують непосильне податкове навантаження, кабальна кредитна політика тощо [1, с. 56].

Недостатня адаптованість вітчизняних підприємств до умов зовнішнього ринку, переважання сили загроз над наявними адаптаційними можливостями призводять як до неефективного використання ресурсів промислового підприємства, так і до зниження ефективності його діяльності. Тож особливої ваги набуває необхідність розроблення концепції адаптації промислового підприємства з опорою на системний підхід. Актуальність означеної проблеми знайшла відображення у темі даної статті. У сучасних умовах підприємство досліджується як багатофункціональна та багатоаспектна система, як підсистема інформаційного суспільства або як безпосередній учасник інтернаціоналізації та глобалізації економіки. Еволюція теорії адаптації відображає прагнення у переході промислових підприємств на модель сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань методології управління

підприємством в аспекті адаптації до умов зовнішнього середовища зробили Н.Г. Венік, В.А. Гросул, В.К. Кривобок, О.А. Круглова, О.А. Матушевська, О.Д. Рачкован, Л.В. Соколова [1-6]. Основну увагу авторів сконцентровано на сутності адаптації підприємств, класифікації системи показників для оцінки впливу чинників зовнішнього середовища. Але поза їхньою увагою залишаються питання формування адаптаційних зв'язків виробничо-інноваційного кластера та впливу зовнішніх чинників на ефективність діяльності підприємств в умовах зовнішнього мінливого конкурентного середовища.

Слід відзначити, що у багатьох наукових роботах розглядається питання зовнішнього середовища відповідно до теоретичного структурування щодо виділення певних чинників. Зовнішні чинники впливу окреслюються теоретично, але ступінь цього впливу на діяльність підприємства та його наслідки залишаються невизначеними. Також чітко не сформульоване економічне поняття «адаптаційні зв'язки» в умовах мінливого конкурентного середовища.

Метою даної роботи є висвітлення різних підходів до поняття «адаптація», «адаптаційні зв'язки», науково-теоретичне обґрунтування ролі адаптації у розвитку промислового підприємства у складі інноваційно-виробничого кластера за умов діяльності в мінливому конкурентному середовищі.

Результати дослідження.

Процеси економічної трансформації, які притаманні національному інноваційному середовищу, зміни в інституціональному оточенні та процеси глобалізації є причинами переосмислення сутності економічних процесів

щодо інтеграції промислових підприємств у відповідні кластери та методів їх управління. В останні роки питанням управління мережевими зв'язками присвячено багато наукових робіт. У цих роботах здебільшого розглядаються питання щодо розроблення відповідних маркетингових програм, створення нових видів продукції та впровадження нових технологій міжгалузевого виробництва, а проблемам реформування мережових формувань та основних видів їхньої виробничої діяльності у мінливих умовах інноваційного середовища в аспекті адаптації мережових зв'язків щодо динамічного розвитку зовнішнього середовища приділяється значно менше уваги.

Нівелювання зовнішнього впливу на виробничу та технічну політику управлінням підпорядкованих бізнес-формуванням промислових підприємств створило певні труднощі у виборі партнерства для тих підприємств, що виявилися поза цими формуваннями. Тому стратегія управління та розвитку адаптаційних зв'язків стає одним із головних напрямів підвищення ефективності господарської діяльності у промисловості. Особливого значення ця стратегія набуває в аспекті формування системи адаптаційних зв'язків промислового підприємства, оскільки втручання у їхню діяльність стейкхолдерів різної орієнтації викликає суттєву напругу та проблеми у кластері, що проявляється у ліквідації коопераційних зв'язків та робочих місць, банкрутстві малих та великих підприємств, відображається на місцевому бюджеті [2, с. 52].

Отже, концепція побудови систем адаптації промислових підприємств, орієнтована на інтеграцію в кластер та ефективність його діяльності, потребує доповнення у частині формування цілей з урахуванням їхніх специфічних функцій щодо впливу на економічну ефективність інноваційного кластеру у мінливому конкурентному середовищі, які стосуються передусім високотехнологічних промислових підприємств.

Водночас без глибокого розуміння цих процесів неможливо забезпечити нормальне формування адаптаційних зв'язків у динамічних мінливих ринкових умовах. Головною проблемою на цьому шляху є подолання стереотипу у поглядах власників бізнес-формувань на розвиток підприємств, що не входять до кола їхніх відомчих інтересів. Зрозуміло, що це право власника й ігнорувати цим правом протизаконно. Інший, цивілізований, шлях – узгодження інтересів на взаємовигідних для всіх сторін умовах. Цілком зрозуміло, що перешкодами у цьому питанні стають політичний протекціонізм та корупція, які знаходяться в Україні на піку свого розвитку [2, с. 54].

Стратегічну модель адаптації підприємства Л. Соколова пропонує будувати на визначенні показника його адаптивності з використанням двох параметрів – конкурентоспроможності та фінансової привабливості. Цій підхід надає можливість створити багатокритеріальну систему оцінки здатності підприємства до пристосування (складається із зовнішнього та внутрішнього складників діяльності суб'єкта господарювання). Розроблені Л. Соколовою рекомендації щодо оцінювання ефекту від реалізації заходів адаптації на підприємстві базуються на врахуванні трьох ключових чинників: 1) доцільності та економічності витрат адаптаційних заходів; 2) належної мотивації персоналу; 3) оцінки якості функціонування системи адаптації [3, с. 22].

В умовах нестійкого зовнішнього середовища В.К. Кривобок пропонує використовувати механізми біфуркації щодо адаптації підприємства. Автором визначається основа для прийняття рішень – моніторинг показників-індикаторів, які характеризують тенденції змін [4, с. 416].

Для підвищення рівня конкурентоспроможності та досягнення поставлених цілей в умовах ринку підпри-

ємство повинно постійно створювати нові переваги. Для виживання і розвитку свого бізнесу за допомогою утримання конкурентних переваг підприємству доводиться здійснювати адекватні стратегічні і тактичні зміни у своїй діяльності, що також забезпечуються реалізацією адаптаційних заходів.

Тобто адаптація до умов конкуренції стає одним із ключових завдань управління підприємством та однією з найважливіших складників комплексу дій для забезпечення економічної безпеки підприємства. Вона проходить у рамках роботи із системного всебічного аналізу діяльності конкурентів, розроблення стратегії конкурентної поведінки на ринку та реалізації заходів, передбачених бізнес-планом підприємства [5, с. 413].

Отже, виникає необхідність у можливості використання подолання конфліктів за допомогою різних форми організації господарств. Один із таких підходів полягає у кластеризації економічних відносин. Саме завдяки системі адаптаційних зв'язків, розвиток яких забезпечує кластер, створюється єдиний господарчий механізм. Оптимальне використання зв'язку промислових підприємств разом з існуючими у кожного них ресурсів та можливостей під час об'єднання у виробничо-інноваційний кластер дає синергетичний ефект спільної праці.

Об'єктивне розуміння процесів виробничої інтеграції дає змогу отримати класифікаційні ознаки щодо адаптаційних зв'язків (рис. 1).

Поряд із прямими адаптаційними зв'язками між об'єктами впливу чинників мінливого конкурентного середовища існує складна система непрямих зв'язків, що опосередковані участю у виробництві продукції цілої низки галузей. Цільове призначення здійснення зв'язків – підтвердження адаптації на кожному рівні взаємодії кластера в аспекті формування його бізнес-стратегії.

Отже, зв'язки класифікуються за територіальною ознакою, за спрямованістю здійснення зв'язків, за видом економічної діяльності, за видом партнерства, за територіальною ознакою, за видом ефекту від здійснення зв'язку, за видом партнерства. Головним вектором у цій класифікації є ознаки за видами економічної діяльності. Така класифікація розроблена за умови цільової орієнтації здійснення зв'язків виробничо-інноваційного кластера для підтвердження його адаптації до динамічних умов конкурентного середовища в аспекті формування його бізнес-стратегії та спрямована на отримання синергетичного ефекту. У числі основних можна виділити технологічні, економічні, історичні, корпоративні та політичні чинники. Існуючі реалії свідчать про те, що промислові підприємства, фінансово-промислові групи та взагалі бізнес-формування, належачи різним власникам, підтримують ті чи інші політичні партії та угруповання, тому в Україні політичні чинники є вирішальними під час вибору форм адаптації виробничих зв'язків інноваційного кластера.

Таким чином, категорія «адаптаційні зв'язки» розглядається в контексті динамічної зміни конкурентного середовища промислового підприємства й характеризується пропонованою системою адаптаційних зв'язків кластера (рис. 1).

Отже, адаптаційний зв'язок – це використання зв'язків промислових підприємств разом з існуючими у кожного них ресурсами та можливостями під час об'єднання у виробничо-інноваційний кластер та отримання синергетичного ефекту спільної праці й ефективності діяльності кластера. На розвиток адаптаційних зв'язків здійснюють вплив технологічні, економічні, історичні, корпоративні та політичні чинники (рис. 2).

Основні завдання адаптаційного управління у промисловості відповідно до форм інтеграції можна звести

Рис. 1. Система класифікації адаптаційних зв'язків кластера

Джерело: авторська розробка

Рис. 2. Фактори розвитку адаптаційних зв'язків кластеру за умов конкурентного середовища

Джерело: авторська розробка

до переліку [1; 6]: 1) створення організаційної структури управління; 2) залучення учасників виробничо-інноваційних кластерних формувань до участі в процесі адаптації до умов мінливого конкурентного середовища; 3) розроблення стратегічних адаптивних планів комплексного розвитку бізнес-суб'єктів, узгоджених із відповідними планами бізнесу та науки; 4) розроблення принципів адаптації у діяльності промислових підприємств, що входять до єдиного кластера; 5) закріплення взаємної відповідальності промислових підприємств у складі виробничо-інно-

ваційного кластера на договірних умовах; 6) формування єдиної системи економічних стимулів та заохочень.

Згідно зі сформульованими завданнями, уявляється можливим розвинути основні положення методики формування адаптаційних зв'язків промислових підприємств на основі використання кластерних технологій, що схематично зображено на рис. 3.

Методичний підхід умовно складає блоки: суб'єкти та об'єкти, аналітичний, критеріальний, формування адаптаційних зв'язків промислових підприємств, моделювання,

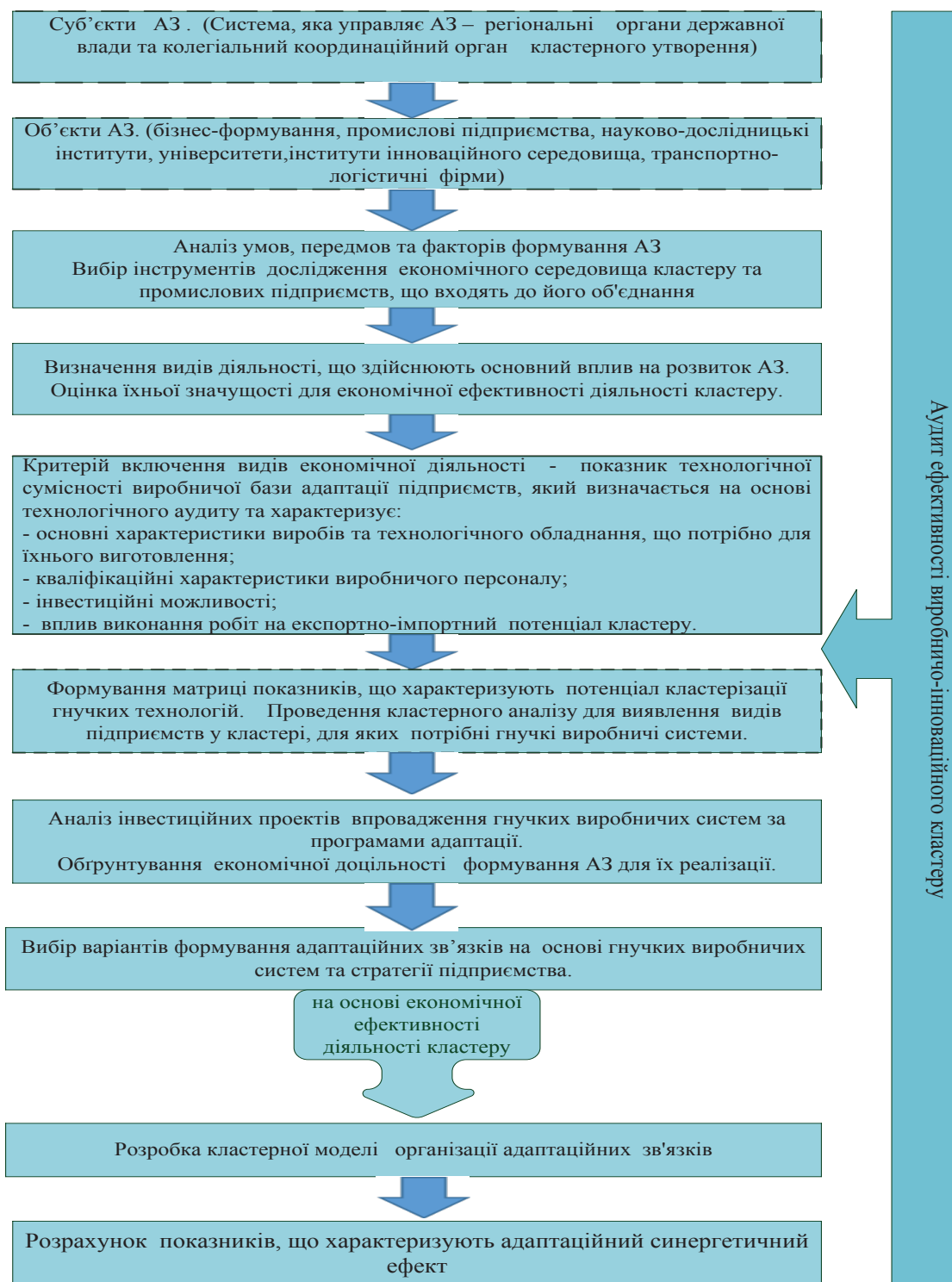

Рис. 3. Методика формування адаптивних зв'язків промислових підприємств

Джерело: авторська розробка

синергетичний ефект адаптації, аудит ефективності виробничо-інноваційного кластера.

Об'єднання підприємств у кластер змінює їхню поведінку в напрямі подальшого розвитку сегментів ринку та асортименту продукції. Виробничо-інноваційний кластер, являючи собою відкриту соціально-виробничу систему, має характерні закономірності щодо формування структур, систем та механізмів, які дають змогу в максимальному ступені отримати синергетичний ефект.

Отже, систему переваг від об'єднання у високотехнологічний кластер можна звести до: створення системи адаптаційних зв'язків, що забезпечує вільний доступ до технологічної та маркетингової інформації; впровадження програм адаптації, що сприятиме доступу до системи міжнародного розподілу праці; об'єднання адаптаційних можливостей підприємств кластера; взаємної фінансової підтримки між усіма членами кластера; можливості диверсифікації ризиків; можливості ефективного використання виробничих потенціалів підприємств клас-

тера; проведення спільних рекламних кампаній, торгових ярмарок, спільного маркетингу.

Висновки. Доведено, що в умовах мінливого конкурентного середовища основним напрямом є формування адаптаційних зв'язків відносно об'єднання промислових підприємств із метою вирішення численних питань, які пов'язані з конкурентоспроможною діяльністю на ринку. Розроблено методику формування адаптивних зв'язків промислових підприємств інноваційного кластера в мінливому конкурентному середовищі. Формування нових організаційних структур кластерного характеру дасть змогу вітчизняним підприємствам ефективно використовувати наявний потенціал та перетворювати його на конкурентоспроможну продукцію в контексті орієнтації її реалізації на зовнішніх ринках. Перспективою подальших досліджень у рамках поглиблення висвітлених положень є взаємодія адаптаційних зв'язків промислових підприємств з ефективністю діяльності виробничо-інноваційного кластера за умов діяльності в мінливому конкурентному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Матушевська О.А. Оцінка факторів зовнішнього середовища, що впливають на економічну стійкість промислового підприємства. *Економічний часопис – XXI*. 2012. № 3-4. С. 56–59.
2. Мехович С.А. Сучасний погляд на формування регіональних міжгалузевих зв'язків. *Енергосбереження, енергетика, енергоаудит*. 2015. № 3(134). С. 49–58.
3. Соколова Л.В. Організаційно-економічне забезпечення адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.06.01. Донецьк. 2006. 34 с.
4. Кривобок В.К. Обґрунтування сучасного підходу щодо адаптації підприємства до нестійкого зовнішнього середовища. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 14. С. 412–426.
5. Венік Н.Г. Поняття і сутність категорії «адаптація підприємств». *Водний транспорт*. 2012. № 3(15). С. 85–88.
6. Мехович С.А. Формирование региональных межотраслевых связей на основе концепции технологического реинжиниринга : монография. Харьков : Вировец А.П., 2013. 360 с.

References:

1. Matushevsjka O.A. (2012). Ocinka faktoriv zovnishnjogho seredovyshha, shho vplyvajutj na ekonomichnu stijkistj promyslovogho pidpryjemstva [Assessment of environmental factors that affect the economic sustainability of an industrial enterprise]. *Ekonomichnyj chasopys – KhKhI*, no. 3-4, pp. 56–59.
2. Mekhovych S.A. (2015). Suchasnyj poghljad na formuvannja reghionalnykh mizhghaluzevykh zv'jazkiv [A modern look at regional interconnections]. *ENERGhOSBEREZHENYE • ENERGhETYKA • ENERGhOAUDYT*, no. 3(134), pp. 49–58.
3. Sokolova L.V. (2006). *Orghanizacijno-ekonomichne zabezpechennja adaptaciji pidpryjemstv do nevyznachenosti biznes-sere-dovyshha* [Organizational and economic provision of adaptation of enterprises to the uncertainty of the business environment] (PhD Thesis), Donetsk: Donetsk Institute of Economics of National Academy of Sciences of Ukraine.
4. Kryvobok V.K. (2018). Obgruntuvannja suchasnogho pidkhodu shhodo adaptaciji pidpryjemstva do nestijkogho zovnishnjogho sere-dovyshha [Substantiation of the modern approach to adaptation of the enterprise to an unstable environment]. *Ekonomika ta upravlinnja pidpryjemstvamy*, no. 14, pp.412–426.
5. Venyk N.Gh. (2012) Ponjattja i sutnistj kateghorij «adaptacija pidpryjemstv» [The concept and essence of the category “adaptation of enterprises”] *Vodnyj transport : zbirnyk naukovykh pracj*, no. 3(15), pp. 85–88.
6. Mekhovych S.A. (2013) *Formyrovanye reghyonalnykh mezhotraslevykh svjazej na osnove koncepcyju tekhnologhycheskogho reynzhynryngha: monoghrafija* [Formation of regional inter-sectoral linkages based on the concept of process reengineering: monograph], Kharkiv: Virovec [in Russian].

ФОРМИРОВАНИЕ АДАПТАЦИОННЫХ СВЯЗЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ВО ВНЕШНЕЙ СРЕДЕ

Аннотация. В работе предлагается научный подход к формированию адаптационных связей деятельности промышленных предприятий к изменяющимся внешним условиям на основе учета стратегического направления деятельности производственно-инновационного кластера. Эффективное функционирование отечественных промышленных предприятий и долгосрочное развитие определяются адаптацией к изменению внешней среды, а именно скоростью и умением налаживать адаптационные связи в процессе деятельности. Определена формулировка понятия адаптационных связей с позиции системного подхода. Реализация разработанного научно-методического подхода к формированию системы адаптационных связей промышленных предприятий позволит предприятиям, используя собственные возможности, выявить, ослабить и предупредить угрозы внешней среды.

Ключевые слова: адаптация, предприятие, связи, внешняя среда, изменчивость, факторы, деятельность, эффективность, кластер.

FORMATION OF ADAPTATION COMMUNICATIONS OF ENTERPRISE' ACTIVITIES TO THE EXTERNAL ENVIRONMENT

Summary. The difficult socio-economic situation in Ukraine for industrial enterprises causes the use of new approaches to management, the formation of effective adaptation connections operating strategic management tools to ensure sustainability in a competitive environment. The most important problem of any enterprise operating in modern conditions is the problem of its survival and ensuring continuous strategic development. The effective solution to this problem is to create and realize competitive advantages, which can largely be achieved based on well-designed and effective competitive strategy of the enterprise. The effective functioning of domestic industrial enterprises and long-term development determined by the adaptation to changes in the environment, namely the speed and ability to establish adaptation communications in the process of activity. The strategic model of enterprise adaptation in the conditions of unstable environment is considered and the necessity of applying the method of clustering of economic relations revealed. The development of the system of adaptation links of the enterprise with the creation of a single cluster management mechanism has been determined. Grounded the scientific and methodological approach to the choice of the direction of the adaptive development of the industrial enterprise, which based on the formation of adaptation connections that based on the strategic direction of the activity of the production and innovation cluster. Defined the formulation of the concept of adaptive relationships from the standpoint of the systematic approach. The article suggests a scientific approach to forming adaptation relationships of industrial enterprises to changing external conditions based on the strategic direction of the activity of the production and innovation cluster. The implementation of the developed scientific and methodological approach for the formation of the adaptation system of industrial enterprises will allow enterprises, using their own capabilities, to identify, mitigate and prevent exposure threats to the environment.

Key words: adaptation, enterprise, communications, environment, variability, factors, activity, efficiency, cluster.